

Ökad kvalitet i lärarutbildningen och fler lärare i skolan (U2021/00301)

Högskolan Dalarna har beretts möjlighet att lämna synpunkter på ovan rubricerad remiss, vilken härfter även benämns förslaget, betänkandet eller redogörelsen. Svaren i detta yttrande följer betänkandets disposition och Högskolan Dalarna presenterar sina ställningstaganden inledningsvis i respektive avsnitt.

Yttrandet inleds med två övergripande iakttagelser; den första om promemorians politiska grund och den andra om Högskolan Dalarnas erfarenheter av ett alternativt och professionsnära reformarbete. Dessa två inledande avsnitt fungerar som fond för vår analys av promemorian och för våra ställningstaganden gentemot de förslag som presenteras i densamma.

Promemorians politiska grund

Högskolan Dalarna noterar att promemorian bottnar i den sakpolitiska överenskommelsen mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet de gröna, det så kallade januariavtalet. I den politiska överenskommelsen framgår av punkt 56 att lärarutbildningen ska reformeras, exempelvis med avseende på kopplingen mellan teori och praktik och så kallade skärpta krav på utbildningen. Januariöverenskommelsen är således utgångspunkten för de reformbehov som skrivs fram i promemorian.

Promemorians präglas tydligt av sitt politiska ursprung när lärarutbildningarnas utvecklingsbehov definieras och efterföljande förslag till lösningar presenteras. Det kan förklara varför regeringen exempelvis föreslår en kraftigt förkortad KPU samtidigt som den granskande myndigheten, UKÄ, ser stora behov av förstärkningar i den reguljära utbildningen vid landets lärosäten. I UKÄs utvärderingar har de sakkunniga bedömarna framhållit att det finns behov av att förstärka såväl utbildningsvetenskap som ämneskunskaper och tillämpning av ämnesdidaktik respektive metodik i de reguljära utbildningarna. Exemplet tydliggör hur den politiska överenskommelsen styr argumentationen snarare än behov, vilket skapar en konflikt mellan kvalitet och kvantitet.

Erfarenheter av alternativt och professionsnära reformarbete

Högskolan Dalarna är engagerad i ett proaktivt och effektivt reformarbete, bland annat för att finna lösningar på den rådande och väntade lärarbristen, men även för att utveckla lärarutbildningarna samt garantera fortsatt kompetensutveckling hos examinerade lärare.

Detta arbete bedrivs långsiktigt, professionsnära och i förtroendefull samverkan med regionens skolhuvudmän. Reformarbetet har exempelvis resulterat i den arbetsintegrerade lärarutbildningen, vilken initierades av Högskolan Dalarna HT17 och som idag erbjuds i ett tjugotal varianter vid femton lärosäten. Inför antagningen HT21 har vi i skrivande stund ett högt söktryck med drygt 200 sökande till ett fyrtiotal platser på programmet. Ett annat exempel är våra eftertraktade handledarutbildningar, vilka erbjuds i tre steg, för examinerade lärare som led i ett professionsstärkande program med tydlig och strukturerad utbildningsplan.

Dessa exempel är centrala för att belysa hur utveckling och kloka satsningar för fler lärare kan ske samtidigt som lärarprofessionen och yrkes stoltheten stärks, bland annat genom inflytande över utvecklingsarbetet. Vidare ser vi att lärarutbildningens attraktionskraft ökas utan att utbildningstiden förkortas eller att antalet undervisningsämnen minskas.

Vi nämner detta inledningsvis för att visa hur ett alternativt och effektivt reformarbete kan bedrivas på vetenskaplig grund och med utgångspunkt i beprövad erfarenhet.

Kraven på lärarutbildningen skärps och fokus förtydligas

Högskolan Dalarna ser flera skäl att *avstyrka* promemorians förslag om en ny, särskild lärarutbildningsförordning.

Det finns en överhängande risk för att lärarutbildningen genom förslaget särbehandlas jämfört med övriga utbildningar inom högskolan. Som en konsekvens riskerar lärarutbildningarna att marginaliseras inom ramen för högskoleverksamhet.

Det är svårt att se varför just lärarutbildningen anses vara i unikt behov av en särskild förordningsreglering, när de i promemorian förmodade problemen även borde finnas för andra yrkesutbildningar, exempelvis inom medicin- och vårdutbildningar. Det finns en risk för att de båda förordningarna med tiden blir allt mer separerade, vilket exempelvis kan leda till lägre krav på vetenskaplighet i lärarutbildningarna jämfört med övriga yrkesutbildningar. Denna reglering kan leda till att lärarutbildningen utvecklas till ett område med lägre kvalitetskrav än övriga högskolan, i strid med promemorians intentioner.

Via en ny lärarutbildningsförordning blir det även möjligt för regeringen att detaljreglera lärarutbildningen jämfört med det som är möjligt inom ramen för högskoleförordningen. Högskolan Dalarna anser att det är olyckligt då lärarutbildningen redan idag är alltför reglerad. Det visar sig inte minst genom det kontinuerligt ökande antalet examensmål, vilket i sig leder till kvalitetsutmaningar när politiska direktiv genomförs utan att det finns stöd i vare sig forskning eller beprövad erfarenhet. I promemorian saknas en diskussion om lärosätenas samfälliga invändningar mot att examensmålen är för många och detaljerade. Högskolan Dalarna önskar i stället en högre grad av tillit från politiskt håll gentemot lärosätenas förmåga att själva ta ansvar för kvalitet och utformning i utbildningarna, grundad i respekt och hänsyn till lärosätenas autonomi.

Denna del av promemorian präglas i hög grad av det politiska sammanhang, vari den tillkommit, det vill säga att det finns ett antal punkter som ska vara uppfyllda innan valet år 2022. I föreliggande avsnitt, där förslagen har potential att få långtgående konsekvenser för lärarutbildningen, är analysen oroväckande grund. Högskolan Dalarna hade föredragit att införandet av nya förordningar hade tagits fram genom det ordinarie utredningsväsendet och genom en mer eftertänksam politisk process.

Innehållet i den utbildningsvetenskapliga kärnan förtydligas

Högskolan Dalarna ser flera skäl som grund för att i detta avseende *avstyrka* promemorians förslag.

Förslaget utgår från ett synsätt rörande kopplingen teori och praktik som är djupt problematisk. I texten finns explicita skrivningar om att studenter ”genom praktiska övningar” via uppgifter bör ”få visa sin förmåga att tillämpa teoretiska kunskaper”. Skrivningen återspeglar en problematisk syn på sambandet mellan teori och praktik. Den tycks återspegla en kunskapssyn som utgår från föreställningen att en viss metod eller teori kan svara direkt mot något eller flera av skolans olika problemområden. Inom akademien ser man snarare att lärare behöver utveckla förmåga att använda teorier på olika sätt för att kunna utvecklas till reflekterande lärare som självständigt kan planera, utvärdera och analysera undervisning och elevers lärande utifrån vetenskaplig kunskap och beprövad erfarenhet.

Promemorians begreppsanvändning är bekymmersam, exempelvis definitionen av praktisknära forskning som ”forskning i samverkan med förskolläraryrket och lärarprofessionen utifrån förskolans och skolans behov av kunskap för att förbättra verksamheten”. Det är inte lämpligt att politiker tar sig friheten att använda ett centralt begrepp inom utbildningsvetenskaplig forskning och ge det en egen betydelse. Detta medför att begreppet tappar i betydelse och att den utbildningsvetenskapliga forskningen därmed riskerar att förlora ett viktigt begrepp. Skrivningen är dessutom tvivelaktig för att den leder till tolkningen att praktisknära forskning erhåller en betydelse som svarar mot ett effektivitetsanspråk. Forskningen verkar uppfattas som ett medel för att hitta svar som

möjliggör för förskolor och skolor att tillämpa dem direkt, i form av metoder eller produkter i undervisningen. Denna djupt problematiska förståelse riskerar att leda till en deprofessionalisering av både lärarkår och lärarutbildningens aktörer. Därför framstår det för en stor del av forskarvärlden som direkt provocerande när man tar sig friheten att bruka begreppet *praktiknära* på det sätt som görs i denna promemoria.

Förslaget om att föra in kognitionsvetenskap bland kunskapsmålen inom UVK exemplifierar tydligt hur en stark centralstyrning kan minska de enskilda lärosätenas handlingsutrymme och professionella bedömningar om hur utbildningen bäst bedrivs och organiseras. För att tydliggöra det absurda i denna detaljstyrning är det värt att fundera över vilka andra utbildningar som motsvarande initiativ skulle kunna riktas mot. Kan lagstiftaren exempelvis tänka sig att föreslå kunskapsmål inom Oftalmiatrik på Läkarprogrammet, inom Civilrätt vid Juristprogrammet samt inom Robotteknik vid Civilingenjörsprogrammet, eller borde inte respektive lärosäte ha förtroende att göra en egen professionell bedömning rörande detta? Förslaget bygger dessutom på en tunn analys utan referenser till utbildningsvetenskaplig forskning.

Utformningen av den verksamhetsförlagda utbildningen förtydligas

Högskolan Dalarna *tillstyrker* promemorians förslag avseende detta.

Vid Högskolan Dalarna pågår redan en vidareutveckling av övningsskoleprojektet, handledarutbildningar på olika nivåer, parlärarskap och det som Högskolan Dalarna valt att benämna som praktiknära, lärarutbildningsrelevant forskning. Vidare förbereds en satsning för att samverka med skolor i tillbakasatta områden i syfte att öka möjligheten för studentgrupper att få erfarenheter från verksamheter med olika förutsättningar. Utvärderingarna av projekten med övningsskolor och övningsförskolor har visat att dessa, rätt organiserade, har flera positiva effekter på VFU. Därför ser vi det som positivt att övningsskolorna permanentas.

Krav på samverkansstruktur och mål när det gäller läroanställningar införs

Högskolan Dalarna *avstyrker* denna del av förslaget.

För Högskolan Dalarna är samverkan redan idag och sedan många år tillbaka en självklar del av verksamheten. Därmed uppstår frågan om varför en sådan samverkan måste särregleras i lärarutbildningsförordningen. Vi befarar att en sådan särreglering för lärarutbildningarna riskerar att förstärka den tendens som nämnts ovan beträffande lärarutbildningarnas förhållande till högskolan; särskilt om det inte införs förordningskrav på liknande samverkansstrukturer för andra yrkesutbildningar, exempelvis inom vård och medicin.

Förslagen om stärkt lärarkompetens vittnar om goda ambitioner. Det finns emellertid problem, som inte diskuteras tillräckligt mycket i förslaget; det handlar dels om bristen på disputerade lärare i relevanta ämnen, dels om vikten av att inte dränera skolorna på lärarkompetens. Därför är det varken realistiskt eller önskvärt att driva denna ambition i nuläget, såvida inte särskilda resurser tillförs för att möjliggöra att fler kan erbjudas doktorandplatser inom relevanta forskarutbildningar. Förslaget bör omarbetas och presenteras med en långsiktig strategi för ett realistiskt genomförande.

Den lärarledda tiden ska öka och följas upp

Högskolan Dalarna *avstyrker* denna del av förslaget.

Högskolan Dalarna ser förslaget som ett uttryck för den tilltro till centralstyrning som genomsyrar promemorian. Det är varken önskvärt eller lämpligt att UKÄ ska sätta upp en modell för antalet lärarledda timmar vid landets lärosäten. Det är inte en lämplig funktion för en central förvaltningsmyndighet i förhållande till oberoende lärosäten. Högskolan Dalarna ser det som problematiskt med krav på omfattande redovisning av lärarledd undervisningstid, som skulle ta resurser från verksamheten i anspråk.

Analysen bakom förslaget är dessutom tunn och där saknas något så grundläggande som en definition av vad som menas med lärarledd tid. Spännvidden är nämligen stor, från enskild handledning till storföreläsning. Det finns inte heller något entydigt svar på vad som ger den bästa läreffekten. En djupare analys kunde ha omfattat en inventering av hur den successiva urholkningen av studentpengen har slagit mot lärarutbildningarnas lärarledda tid, då lärarutbildningen i hög utsträckning drivs med HSTJ-pengar. Sådana grundläggande förutsättningar berörs i stort sett inte.

En försöksverksamhet med kortare kompletterande utbildning för fler lärare i skolan

Högskolan Dalarna *avstyrker* denna del av förslaget.

Högskolan Dalarna ser det som positivt att skapa incitament för yrkesverksamma att växla över till läraryrket, men att göra avkall på kraven på ämnes- och ämnesdidaktiska kunskaper är inte rätt väg att gå. Genom arbetsintegrerad utbildning kan nya lärare komma ut i skolan tidigare, utan att reducera examenskraven. Här finns redan utprovade varianter där studenter först genomgår en grundläggande utbildning på ett år för att sedan börja undervisa samtidigt som de fullföljer hela utbildningen på deltid.

Ett centralt problem är att delar i de ämnes- och ämnesdidaktiska studierna i ämnet svenska inte ges utrymme i utbildningen. För ämnet svenska innebär förslaget att dagens 30 hp krymper till ca 12 hp, förutsatt att de 35 hp som avsätts för ämnes- och ämnesdidaktiska studier fördelas lika mellan de ingående ämnena. Om fokus ska ligga på det som föreslås, nämligen ”grundläggande läs- och skrivinlärning” respektive ”barns kommunikation och språkutveckling” för F-3, samt ”läs- och skrivutveckling” för 4-6, får detta till konsekvens att viktiga områden som exempelvis barn- och ungdomslitteratur och litteraturredaktik inte får plats. Detta är också områden som har pekats ut som utvecklingsområden i UKÄs genomförda utbildningsutvärderingar.

Vi ser denna minskning av ämnes- och ämnesdidaktiska studier som extra problematisk mot bakgrund av att 2011 års examensstruktur redan inneburit en drastisk minskning från 2001 års gemensamma lärarexamen som krävde minst en så kallad ämnesinriktning om 90 hp till uppdelade ämnesstudier om 15/30 hp per ämne/ämnesblock. För ämnet svenska innebär förslaget att de ämnes- och ämnesdidaktiska studierna för en blivande lärare i grundskolans åk 1-6 väsentligt decimeras.

Betydelsen av gedigna ämnes- och ämnesdidaktiska kunskaper i läs- och skrivinlärning alternativt läs- och skrivutveckling kan inte nog betonas i en tid då barn och ungdomar ägnar allt mindre av sin fritid såväl som skoltid åt läsning av sammanhängande text. Utan lärare med tillräckliga ämnesdidaktiska kunskaper om undervisning i läsning och skrivning samt barn- och ungdomslitteratur så blir det svårt att vända den negativa trend som i förlängningen kan få konsekvenser för hela vårt demokratiska samhälle

Högskolan Dalarna anser att om det ska införas en kompletterande utbildning för personer med tidigare examen att bli grundlärare behöver det utredas noggrannare än vad som presenteras i promemorian. Med genomtänkta förutsättningar kan det fungera, men det är långt ifrån säkert att KPU-modellen som utformats mot ämneslärare även passar för grundlärare.

Promemorian föreslår även att det ska finnas möjlighet att kombinera KPU med arbete som lärare. Ett ytterligare alternativ är att uppdraget kan skötas av Vidareutbildning av Lärare (VAL) eller via arbetsintegrerad lärarutbildning.

Högskolan Dalarna avser inte prioritera ett deltagande i försöksverksamhet med förkortad KPU givet de förutsättningar som presenteras i förslaget.

Ändringar i befintliga kompletterande utbildningar för fler ämneslärare

Högskolan Dalarna *avstyrker* denna del av betänkandet.

Det är oklart hur de förslag som presenteras kommer att medföra någon förändring. Det kan bero på att det huvudsakliga problemområdet som promemorian identifierar rör ämnen som oftast inte har en akademisk motsvarighet, exempelvis naturkunskap, samhällskunskap och teknik. Dessa ämnen är tvärvetenskapliga och personer med stort djup i sina ämnesstudier kan därför ändå behöva komplettera ämnen som de saknar.

Det är tveksamt om förtydligande för kraven på examensarbete respektive slopade krav på examensarbete skulle påverka antagningen till Högskolan Dalarnas kompletterande lärarutbildning. Vinsterna med förslaget bedöms därför som högst eventuella och konsekvensanalysen som ofullständig. Bland landets lärosäten finns goda erfarenheter av kompletterande pedagogisk utbildning som bedrivs med förhöjd studietakt utan att ge avkall på kunskapsnivå, kvalitet eller förkunskapskrav. Det finns således möjlighet att göra önskade justeringar inom det befintliga systemet.

En mer flexibel grundlärarexamen som omfattar svenska som andraspråk och modersmål

Högskolan Dalarna *tillstyrker* förslaget och föreslår att det kompletteras med såväl höjda behörighets- som kunskapskrav.

Det är positivt att det i grundlärarexamen, F-3 respektive 4-6 möjliggörs för ämnena svenska som andraspråk respektive modersmål att inkluderas. Problemet med föreliggande förslag är att låga kompetenskrav inte skapar goda förutsättningar för undervisning av den elevgrupp som det gäller.

När det gäller svenska som andraspråk är redan 30 hp alltför begränsat för att utveckla den kompetens som krävs för att utföra de utmanande uppgifter som ligger på lärares ansvar i detta ämne. Förutom att ha tillräckligt goda språkvetenskapliga och språkdidaktiska kunskaper behöver läraren i svenska som andraspråk mot de aktuella åldrarna även ha god kunskap om språkutvecklande arbetsätt i alla skolans ämnen, samt om villkor för lärande på ett andraspråk.

En effektiv undervisning för andraspråkselever, i synnerhet nyanlända, ställer krav på lärare med god kunskap vad gäller organisation och samverkan vad gäller de aktuella elevernas hela skoldag; det omfattar kunskap som knappast ryms inom 30 hp. Med tanke på detta bedömer vi förslaget som otillräckligt för att studenten ska uppnå tillräcklig kunskap inom området. Det är inte heller tillräckligt med 15 hp svenska som andraspråk i kombination med praktiskt eller estetiskt ämne.

Vi vill samtidigt påpeka orimligheten i att 30 hp svenska som andraspråk mot grundlärare f-3 respektive 4-6 även ger behörighet till undervisning i svenska för invandrare. I KLIVA-utredningen, SOU 2020:66, s. 337, ges en tydlig redogörelse för varför undervisning i svenska som andraspråk i grundskolans tidigare år ställer särskilda krav på lärarkompetens jämfört med vad som gäller för en kvalificerad språkutbildning för vuxna som svenska för invandrare utgör:

Vi vill samtidigt påpeka att det har uppstått problem på grund av att det under en period gavs behörighet för undervisning i svenska som andraspråk mot lägre åldrar, utan att läraren behövde ha studerat svenska som andraspråk.

Modersmålsämnet är komplext att hantera, särskilt vad gäller lärarbehörighet. Det föreslagna behörighetskravet ”väldokumenterat goda kunskaper i det aktuella språket” är för vagt och öppnar för alltför varierande bedömningar, inte minst när det gäller de språk som är mindre vanligt förekommande i Sverige. Tidigare behörighetskrav, som ”aktuellt språk modersmål kurs b/ aktuellt språk hemspråk kurs B eller motsvarande”, var även det för lågt. Vad gäller exempelvis arabiska innebär det otillräckliga krav vad gäller läsande, skrivande och talande för att kunna undervisa i språket. Samtidigt innebär i båda fallen ”eller motsvarande” att individuell bedömning kan göras.

Praxis vid Högskolan Dalarna för modersmål arabiska, är att generellt tillämpa steg 7 från hemlandet, motsvarande avslutade studier på högstadienivå på arabiska. Detta senare fungerar väl medan enbart modersmål kurs B är ett alltför lågt krav. Här förespråkar vi behållande av det tidigare ”aktuellt språk modersmål kurs B/ aktuellt språk hemspråk kurs B eller motsvarande”, som även om det också är ett lågt satt krav ändå är mer preciserat.

För många språk kan den tidigare nämnda nivå 7, motsvarande avslutade studier på högstadienivå på det aktuella språket, vara en god rekommendation. För andraspråk, på vilka sällan skolgång på högre nivå bedrivs, behöver andra bedömningsnormer användas. När enda innehållet i modersmålsläroverutbildningen är en språkdirig kurs som examineras på svenska, får svenskfärdigheter stor betydelse för examinationen medan kompetens i det aktuella språket får en alldeles för vag bedömning.

Sammanfattningsvis anser Högskolan Dalarna att svenska som andraspråk som valbart ämne mot åk 4-6 är ett bra förslag, men för behörighet bör minst 30 hp krävas. För svenska som andraspråk 15 hp för F-3 är vår bedömning att för behörighet bör det inte vara mindre än 30 hp ämnesstudier. Det är också oklart hur förslaget att halvera poängkravet vid kombination med ett praktiskt estetisk ämne skulle kunna bidra till ökad kvalitet i läroverutbildningen.

Ikraftträdande och tillämpning

Högskolan Dalarna *avstyrker* denna del av betänkandet.

Tiden för implementering är kort med tanke på att planeringen för utbildningar som ska ges våren 2022 redan har påbörjats. Högskolan Dalarna tolkar den snäva tidsramen som en indikation på att förslagen i denna promemoria kommer att bli en realitet alldeles oavsett remissinstansernas invändningar. Högskolan Dalarna vill ändå påpeka riskerna med förhastade beslut, särskilt med tanke på det knapphändiga beslutsunderlag som utgör grunden för promemorian.

Yttrandet har utarbetats av Madeleine Michaëlsson, universitetslektor och utvecklingsledare för lärarutbildningsområdet vid Högskolan Dalarna, efter inhämtandet av synpunkter grundade på omfattande diskussioner om promemorian med undervisande personal samt forskare vid högskolan.

HÖGSKOLAN DALARNA

Martin Norsell
Rektor